

SCENARIILE ALE „RELOCĂRII” IDENTITARE ÎN SCRITURA EGOGRAFICĂ A LUI BOGDAN SUCEAVĂ – „MEMORII DIN BIBLIOTECA IDEALĂ”. PROLEGOMENE LA O ESTETICĂ NON- EUCLIDIANĂ A LITERATURII¹

IDENTITY „RELOCATION” SCENARIOS IN BOGDAN SUCEAVĂ’S EGO-GRAPHIC WRITING – „MEMORII DIN BIBLIOTECA IDEALĂ”/ „MEMOIRS FROM AN IDEAL LIBRARY”. PROLEGOMENA TO A NON-EUCLIDEAN AESTHETICS OF LITERATURE

Nicoleta IFRIM

Universitatea Dunărea de Jos din Galați, România/ Dunărea de Jos University of Galați, Romania
Centrul Interdisciplinar de Studii Culturale Central și Sud-Est Europene / The Interdisciplinary Centre
of Central and South-Eastern European Cultural Studies

e-mail: nicoleta.ifrim@ugal.ro

Abstract

The present study aims to approach Bogdan Suceava’s “Memorii din Biblioteca Ideală” [Memoirs from an ideal library] by a double-faceted perspective. The first one is to enhance a personal authorial response to the contemporary issue of hybridized identities by means of “relocation” scenarios juxtaposing literature and mathematics – a writing pattern for the Romanian intellectual re-defining himself through the confessing discourse. The second perspective brings up some new ideas related to a possible non-Euclidean aesthetics of literature, starting from Suceavă’s opinions regarding the bi-faceted relation between the mathematic narrations and the literary ones.

Keywords: Bogdan Suceavă; relocation; non-Euclidean approaches; memoirs.

1. Despre opțiunile estetice ale unui matematician sedus de mirajul literaturii

Publicat în 2013 la Polirom, volumul *Memorii din Biblioteca Ideală* proiectează, într-un discurs amprentat de mecanisme ale confesiunii, un „proiect identitar” al matematicianului Bogdan Suceavă care își mărturisește apetența pentru literatură, căutând și explicitând zonele de interferență între două spații aparent dichotomice, gândirea matematică și cea creator-literară. Dincolo de dialogul seducător cu maeștrii matematicieni și cărțile lor, care denudează filosofia intrinsecă a Lumii gândite logic și categorial, scriitura „Memoriilor” devoalează, în cheie identitar-confesivă, proiecția structurată rizomatic a unei estetici de re-lectură care pledează, surprinzător, pentru abordarea scriiturii literare drept construcție cvasi-matematică, în sîajul unei eferverscente dispute de idei pe care romancierul Bogdan Suceavă, de formație matematician, o inițiază în paginile propriei autobiografii. „Memoriile” sale transcriu un „pelerinaj intelectual” cvasi-barbilian, în filtru egografic, către configurarea unui „mit identitar” personal, al iubitorului de literatură, pentru care „a face matematică” devine, „în timp, și o experiență literară demnă de a fi povestită. (...) În paginile acestea, subiectul e

¹ Article History: Received: 02.09.2024. Accepted: 07.10.2024. Published: 15.05.2025. No funding was received either for the research presented in the article or for the creation of the article.

întâlnirea cu matematica, iar rezultatul final e filtrat printr-o asumată experiență literară, așa cum ai istorisi despre scrierea unui roman (pentru că întotdeauna există și o poveste aflată în spatele unei cărți.” (Suceavă, 2013, p.6) Din acest punct de vedere, scriitura lui Bogdan Suceavă, inserată amplei retorte autobiografice, camuflează etape ale formării intelectuale, în care „l’individu n’a pas un seul principe d’unité, mais plusieurs” (Kaufmann, 2004a, p.167); această „pluralité interiorisée” (Kaufmann), aparținând eului care re-narează istoria propriei deveniri intelectuale, se materializează în scriitura confesivă sub forma unui construct identitar polimorf, care

n’est pas une pure illusion biographique; l’individu doit en effet parvenir à la forger avec un maximum d’éléments crédibles tirés de son histoire. Il doit ensuite transformer cette représentation en grille de perception des nouveaux schèmes et d’intériorisation de ceux qui auront été *sélectionnés*. Il doit enfin, à partir de la version la plus récente incluant les derniers schèmes intériorisés, travailler à la reformulation de toute son architecture intérieure” (Kaufmann, 2004a, pp.168-169).

Prin urmare, profilul identitar subzistent „Memoriilor” reflectă un „petit cinéma” (Kaufmann) al auto-reprezentării prin care

nous sommes à la fois acteurs et réalisateurs des séquences qui défilent dans notre univers intérieur. (...) Le petit cinéma est alors une activité de retransmission, de reflet de quelques images sélectionnées, généralement idéalisées. L’individu revisite son histoire, pour la vivre plus (elle est redoublée) et pour la vivre mieux (elle est embellie). Il se remet en scène dans certains événements, pour le seul plaisir et le renforcement identitaire, ou pour analyser des détails justifiant un regard critique (Kaufmann, 2004a, p. 214).

Mai mult, „l’individu et son autonomisation comme produits de l’histoire sociale” (Kaufmann, 2004b, p. 53) devin actanții procesului recuperator al identității reconfigurate ficțional, generând „la production narrative de soi” (Kaufmann, 2004b, p. 154), în cazul nostru, o recuperare narativă a profilului intelectualului Suceavă devenit protagonist al „memoriei” individuale. Cu ample deschideri intertextuale, „narațiunea eului” se desfășoară pe un palier bi-direcțional, cu extensiuni formative ale unei „identități în recuperare” pentru a devoala „versiunea întregită a realității” :

Am înțeles teorema lui Thales mai târziu decât unii dintre colegii mei de clasă. (...) Pe vremea aceea citeam romanele lui Karl May și-mi păsa mai mult de desene animate decât de configurațiile geometrice. (...) În anul acela am început să citesc romane cu o convenție literară realistă, romane al căror raport cu realitatea era mai direct decât în volumele pe care le parcursesem înainte; în următorii doi ani aveam să citesc volume aparținând literaturii franceze din veacul al XIX-lea, precum și romane ale unor autori pe care îi simțeam foarte aproape, ca Panait Istrati, Zaharia Stancu sau Marin Preda (Suceavă, 2013, pp. 9-10).

Forjată prin asumări explicite, dualitatea formator-identitară a „devenirii eului”, care recuperează, prin mecanisme ale Memoriei, etapele „creșterii” interioare pentru a defini un proces al auto-legitimării, transpune pivotal încă din debutul cărții:

Pentru mine, evoluția interesului pentru matematică și a celui pentru literatură avea loc în paralel, într-o relativă interdependență. Simțeam că sunt două forme de a mă exprima profund diferite, dar nu aș fi putut niciodată să le separ. S-a întâmplat foarte devreme: aveam nevoie de amândouă. Perioade de profundă concentrare pe seturi de probleme sau pe lectura articolelor publicate lunar în *Gazeta Matematică*, pe care la 15 ani ajunsesem

să o citesc cu fidelitate, alternau cu perioade când citeam literatură aproape continuu. Acesta e și ritmul pe care-l am acum. Cred că cel mai frumos lucru care mi s-a întâmplat crescând în cultura română a fost această dualitate (Suceavă, 2013, p. 10)

„Crescut” intelectual în interiorul acestei dualități, Bogdan Suceavă scrie, în romanele sale, literatură esențializator-umană, în virtutea faptului că

literatura poate deveni importantă și esențială dacă arta de a spune o poveste, de a specula configurația particulară a unui moment și a unei interacțiuni a unor personaje ajunge să fie la fel de relevantă ca și o generalizare care ne adâncește capacitatea de a înțelege un fenomen matematic. (...) Matematica, în fond, e un exercițiu al esențializării, o artă a preciziei, a retragerii spre principiile ultime ale materiei. (...) O întrebare se impune: ce ar putea fi literatura, dacă ea își propune să fie întregirea umanistă a matematicii? (...) Poate literatura să producă un act paralel de esențializare, ca și cum o poveste bine spusă ar fi echivalentul unei teoreme de topologie? Astfel de gânduri mi-au reținut atenția atunci când am început să studiez matematică la Universitatea din București. Firește, analogii între matematică și literatură pot exista, dar nu interesează deloc similitudinile de suprafață, ci pașii profunzi, disecția prin calitatea materiei sau prin natura realității. O asemenea literatură ar trebui să fixeze și să captureze în soluții optime din punct de vedere narativ momentele-cheie ale unei realități (ale culturii române sau ale oricărei alte culturi în care autorul ar dori să lucreze) (Suceavă, 2013, pp. 12-14).

Din acest punct de vedere, formula unei dualități creatoare ce implică, în mod fericit, în opinia lui Bogdan Suceavă, „o dezvoltare bivalentă a înțelegerii” (Suceavă, 2013, p. 15), funcționează drept amprentă identitară fundamentală pentru un scriitor „captiv” la răscrucea a două spații culturale și oferind o opțiune individuală a narațiunilor diasporice – replică pentru

the homogenizing forces of globalization. To counter the demands of its political logic, they address the contemporary shuffling between cultures by locating their subjects in the space (in)between their home and destination, representing alternative and hybridized identities, and arguing for a need to uncover and tackle with silenced personal and national histories, showing that beyond the world of cosmopolitan tourists there are other travellers (Nyman, 2009, p. 21).

Întâlnirile formatoare cu cărțile unui Huygens, Newton, Meusnier, Euler, Sophie Germain, printre alții, perioada doctoratului la Michigan State University, cariera de profesor și cursurile predate de geometrie diferențială, fundamentele geometriei și topologie la California State University, Fullerton, precum și „afilinitățile” intelectuale (prin cărțile „private dinlăuntru” - Suceavă, 2013, p. 21) cu personalități care i-au marcat studiul matematicii la Universitatea din București (Gh. Țițeica, Dan Barbilian, Nicolae Teodorescu, Solomon Marcus) sunt re-vizitate acum retrospectiv în volumul de eseuri al „Memoriilor”, configurând o narațiune identitară aparte, care proiectează un răspuns pentru discursul acelor „free-floating subjects entering new worlds and acquiring new identities in an unproblematic manner.” (Nyman, 2009, p. 21) „Patria lăuntrică” – „universul acela iluzoriu și levitant cu care ni se întâmplă să comparăm întotdeauna ceea ce trăim” (Suceavă, 2013, p. 213) – este re-configurată din perspectiva unei identități hibridizante, care nu mai creditează

existența unor criterii aparte pentru literatura exilului. Nu mai cred în experiențele „dramatice” ale exilului de azi, nu în sensul aceluia discurs lacrimogen, siropos, patetic pe care-l mai auzim uneori. Cei care au plecat din Europa de Est după 1990 nu au suferit așa cum au suferit cei care au fost nevoiți să-și părăsească țara înainte de căderea Cortinei de Fier. Nu sunt un prizonier al destinului meu: pot călători și pot locui acolo unde doresc. Sunt responsabil pentru ceea ce aleg și gesturile mele nu sunt forțate de o situație politică

ireconciliabilă, așa cum s-a întâmplat în cazul altor scriitori înainte de 1989 (Suceavă, 2013, p. 213).

„Dislocarea” și „relocarea” modelează atât pelerinajul „migrant”, precum și acel „liminal space of identity, as a space where various transnational forces, both local and global, remould identity” (Nyman, 2009, p.22), reprezentând mecanismele interne ale hibridizării identitare și legitimând, în peisajul actual, opțiunea lui Bogdan Suceavă pentru formula dualității creatoare (literatură și matematică) - o opțiune forțată, în alt context cultural și cu alte extensiuni estetice, de către Ion Barbu (în descendența *Programului de la Erlangen* al lui Felix Klein, „ideea care părea doar sugerată într-un poem este de fapt materializată printr-o construcție. Nu e vorba doar de o dorință poetică, ci de exprimarea în poem a unui gând care s-a putut materializa în geometrie” (Suceavă, 2013, p. 213). În acest sens, „un al Treilea Spațiu al enunțării” (Homi K. Bhabha), spațiu discursiv al „cărții trăite” (Suceavă, 2013, p.189), dar care mizează pe proiecția unificatoare a Ideii în urma jocului seducător-rizomatic între gândirea matematică și cea creator-literară, un „nou umanism”, pare a fi opțiunea lui Bogdan Suceavă:

Cred că literatura ar trebui să fie un spațiu prin nimic diferit de cercetarea matematică, de unde pot fi împrumutate cu succes unele analogii. În cercetarea matematică interesează soluția completă a unei probleme apărute în mod natural, o problemă căreia poți să-i explici legitimitatea și consistența. Pentru astfel de soluții ai nevoie de instrumente, de tehnici de lucru, de imaginație și de o doză de încăpățănare. Nu poți să faci cercetare pe o singură idee toată viața. Onest este să apreciezi de ce e important să discuți o anumită problemă, să te bați pentru fiecare nou pas, pentru fiecare nou nivel de înțelegere și de coerență, pentru o mai mare adâncime între locul de unde ai plecat și cel unde ai adus lucrurile. (...) Nu cred că experiența literară a celui care povestește ar fi altfel. (...) Mi-aș îngădui să invoc aici unul dintre textele mele de proză scurtă...(...) Ideea mi-a venit în februarie 1999, în timp ce audiam un curs de geometrie diferențială. (...) Deodată, în timp ce urmăream o demonstrație, am avut viziunea unei uriașe tobe vibrând. (...) Și am scris, într-o singură sesiune de lucru care a durat șase ore, o nuvelă pe care o consideram pe atunci ca fiind textul ce surprinde cel mai bine vocea mea literară. Câțiva ani mai târziu, am folosit acel punct de vedere narativ atunci când am scris romanul *Venea din Timpul Diez*. Actul literar devenise pentru mine o bătălie pentru a sintetiza și a exprima esențialul, așa cum în matematică te străduiești în demonstrația unei teoreme de clasificare să obții completarea tuturor cazurilor. Îmi aleg personajele în așa fel încât ele să surprindă, prin simpla lor construcție literară, cheia unei lumi (Suceavă, 2013, pp. 210-211).

În viziunea lui Bhabha, „such an intervention quite properly challenges our sense of the historical identity of culture as a homogenizing, unifying force, authenticated by the originary Past, kept alive in the national tradition of the People” (apud Nyman, 2009, p. 23). Definit drept „a general state of meaning-construction” (Nyman, 2009, p. 23), *Al Treilea Spațiu* reconstruiește identitățile hibride printr-o „relocare” de tip „unhomeliness”, validată de „the condition of extra-territorial and cross-cultural initiations” (H. Bhabha apud Nyman, 2009, p. 23). În cazul lui Bogdan Suceavă, *Al Treilea Discurs* devine spațiul de „enunțare” rizomatică a unei „gândirii duale” (matematică și literatură), care re-așează estetic miza creatoare, atât a iubitorului de literatură, cât și a intelectualului îndrăgostit de „narațiunile” matematice - un spațiu al „negocierii” între „settlement and displacement” (Susheila Nasta apud Nyman, 2009, p. 26), în fapt un „discourse of home and dispersion (...)”, inscribing a homing desire while simultaneously critiquing discourses of fixed origins.” (Avtar Brah apud Nyman, 2009, p. 25) Din acest punct de vedere, *Memoriile din Biblioteca Ideală* surprind în țesătura scriiturii identitățile suprapuse, „hibridizante” (dar plasate într-o complementaritate de viziune care

tranșează ferm orice potențială „sciziune identitară”), proiectând transparent opțiunea lui Suceavă pentru un „al treilea spațiu” integrator:

Când anume geometria încetează să mai fie terenul speculației particulare și devine mai mult decât știință profundă, mai precis: când devine model etic? Atunci când inteligența umană poate decifra un cod, poate trece dincolo de observația isteată (...) și poate pune în evidență obiecte, spații, concepte care nu mai fuseseră ghicite până atunci și a căror importanță poate să se reveleze deplin numai în anii ce vor urma. Frecventată astfel, geometria este arta deschiderii ochilor. Până ieri puteai privi, dar nu puteai vedea. Experiența geometriei, dusă până la capăt, te învață că o operațiune inteligentă de analizare a unui fenomen te conduce la distincții esențiale, dincolo de dificultatea tehnică, care e doar un stagiul preliminar al încrîptării. Înveți pe calea cea grea că orbirea noastră se datorează opreliștilor tehnice. Ne oprim pentru că nu putem calcula, când de fapt miza era descoperirea acelei categorii care se află la capătul calculului. (...) Aceasta este concluzia etică a cărei extensie asupra literaturii se poate imagina (Suceavă, 2013, p. 19).

Modelul spațiilor Barbilian, proiectat liric în „cântecul încăpător” al *Jocului secund*, devine, pentru Bogdan Suceavă, un exemplu pentru „realizarea unei construcții duale: experiența descrisă în poezie e dublată de cercetarea matematică a aceluiași autor” (Suceavă, 2013, p. 109), căci „poemele din *Joc Secund* nu sunt doar ermetice, ci au substanță precisă, au conținut, sunt despre un subiect precis: ele descriu o axiomatică ideală a lumii întregi.” (Suceavă, 2013, p. 109) Pornind de la asumarea acestei dualități structurale cu adânci reverberații creatoare, Bogdan Suceavă își devoalează, în „Memorii”, propriul discurs identitar (un „al treilea spațiu al enunțării”), în care, „bine povestită, geometria poate arunca o lumină întregitoare asupra unei importante părți a umanioarelor.” (Suceavă, 2013, p. 151). „Căutarea” esențelor lumii (prin binomul matematică - literatură) compensează fluctuațiile Istoriei imediate, generând un tip de identitate aparte în peisajul literar actual – în viziunea naratorului memoriilor care se „replasează” identitar, „rostul matematicienilor este de a echilibra realitatea, după ce oamenii politici, administratorii, personajele cu îndreptățire de a discuta chestiuni religioase și agenții de publicitate spun minciuni.” (Suceavă, 2013, p. 161) „Lumea ideală, organizată de-a lungul unor teme fundamentale, născute din necesitățile formelor universului” (Suceavă, 2013, p. 161) este cea vizată a fi proiectată în scriitură, deoarece, „odată cu trecerea anilor înveți să accepți această discrepanță, iar tot ce rămâne în urmă e regretul că tensiunile realității nu se tranșează pe teritoriul geometriei. Nu e un asemenea vis o dulce naivitate demnă de capturat într-un poem?” (Suceavă, 2013, p. 162) Pornind de la nucleul pivotal-funcțional al „efectului formativ” și al „experienței revelatoare” (Suceavă, 2013, p. 192), trecând prin valențele amprenteii identitare datorită cărora „istoria domeniului tău ajunge să te locuiască” (Suceavă, 2013, p. 193), naratorul surprinde în ultimul capitol al cărții tocmai această opțiune estetică – „codul secret”, care îi dirijează principal întreaga scriitură romanească:

Formula literară optimă îmi pare a fi cea care îți permite să spui esențialul, să lepezi balastul, să accezi la un adevăr ascuns dincolo de cosmetica realității, de minciunile pe care suntem înclinați să le credem sau să le urmăm. Am învățat asta în matematică: matematica spre asta aspiră, spre acest ideal debarasat de afirmații repetitive sau de locuri comune ne instruiește să ne îndreptăm. (...) Apartenența la o cultură nu se manifestă prin locul unde e scris textul, ci prin modul în care încerci să esențializezi actul literar (Suceavă, 2013, pp. 207-208)

Așa au fost scrise toate prozele sale, declară naratorul, care, dincolo de „efectul de esențializare”, se supun și unei alte reguli a jocului – „nici măcar două dintre istorii să nu fie la fel. (...) Cred că marele efort e să imaginezi la fiecare nouă istorie o soluție literară firească,

naturală, dar distinctă, de o particularitate care să solicite cititorul, să-i dezvăluie un nou mod de comunicare, o nouă descoperire, o „șarjă” (Suceavă, 2013, pp. 208-209). Mărturisind că „ideal ar fi ca în fiecare text scriitorul să fie convingător, tema să intereseze, efortul construcției originale să aibă sens” (Suceavă, 2013, p. 209), naratorul constată că „în cultura română cele mai valoroase contribuții le-au produs marginalii. Numărul celor descoperiți sau înțeleși deplin foarte târziu sau numai după moartea lor e atât de mare, încât nu se poate să nu te pună pe gânduri” (Suceavă, 2013, p. 213). Dialogul intertextual cu cărțile „fomatoare” (precum romanul *Primul secol după Béatrice* al lui Amin Maalouf sau romanele lui Llosa) legitimează fundamentele structurante ale acestui „al treilea spațiu” asumat drept alternativă de creație:

Literatura poate să-și propună să cerceteze și să înțeleagă, să exploreze posibilitățile realității, să continue această realitate, să o prelungească, extinzându-i rezervele de imaginar în direcțiile sugerate de necesitatea sintezei cu semnificație. Nu e vorba de pamflet, nici de literatură propagandistică, ci de altceva, care nu servește vreunei cauze din această lume. Etica unei astfel de literaturi nu admite materializare, adică, mai precis, nu admite un echivalent în spațiul practic, al politicului. (...) Nu e vorba în nici un caz despre o simplă imitare a realității, ci de căutarea consecințelor ultime ale unor fapte cu rădăcini reale. (...) În România, în perioada de după 1990, pentru ani buni informația de natură documentară a interesat cel mai mult. După ce informația de natură istorică din jurnale și memorii a fost asimilată, o parte importantă a publicului și-a întors atenția către ficțiune. Astfel, sfidarea rămâne mai departe aceeași: punctul de plecare este realitatea, dar știm foarte bine că ceea ce ne interesează se află dincolo de ea, în acel spațiu al ideilor generale, al principiilor, acolo unde enunțul descoperirilor noastre s-ar putea sintetiza, uneori, în formule concentrate care își propun să atingă, pentru o scurtă clipă, luciditatea (Suceavă, 2013, pp. 215-217).

2. Premise pentru o estetică non-euclidiană a receptării literare. Câteva studii de caz

Două capitole ale „Memoriilor”, *Povestind matematica în vremuri schimbătoare* și *Nu e vorba doar de forma universului, ci și de logica lui*, precum și numeroasele aserțiuni referitoare la o logică „non-euclidiană” a construcției Lumii, configurează o perspectivă interesantă de receptare a imaginarului literar, una în care similaritățile / omotetiile non-euclidiene din universul real sunt asumate fățiș:

Orice imagine poate fi descrisă printr-o serie de contururi. (...) Aceste contururi apar peste tot: sunt amprente noastre, curbele de nivel ale unei hărți, conturul feței într-o fotografie, urma unui organ intern într-o imagine tomografică, traiectoria unui avion pe cer sau arcada de susținere încorporată într-o susținere arhitectonică. Ne interesează să înțelegem forma acestor contururi și să extragem din analiza lor maximum de informație utilă (Suceavă, 2013, p. 31).

Pe de altă parte, citarea unor însemnări (traduse în notă de către Bogdan Suceavă) ale Sophiei Germain din studiul său matematic asupra curbării devine un argument important al demonstrației oglindite în narațiunea cu miză predominant identitară:

Un geometru e un om care-și propune să găsească adevărul, iar această căutare e întotdeauna dureroasă în științe, ca și în morală. Profunzime a viziunii, justețe a judecății, imaginație vie, acestea sunt calitățile geometrului. (...) Dar ceea ce dă această profunzime, ceea ce antrenează această judecată este imaginația, nu cea care se joacă la suprafața lucrurilor, care le animă cu culorile ei, care răspândește acolo strălucirea, viața și mișcarea, ci o imaginație care acționează înlăuntrul corpurilor precum cealaltă în exterior. Ea își reprezintă structura lor intimă, o schimbă și o desface după voia ei (Sophia Germain, apud Suceavă, 2013, p. 70 – nota 1 în traducerea lui Bogdan Suceavă).

Notând că „bătălia pentru înțelegerea formei a fost un drum lung al culturii” (Suceavă, 2013, p. 153) și că „istoria geometriei e atât de vizuală încât poate fi povestită, făcând apel la descrieri” (Suceavă, 2013, p. 154), naratorul caută „o lume ideală, organizată de-a lungul unor teme fundamentale, născute din necesitățile formelor universului” (Suceavă, 2013, p. 154), pe care o găsește actualizată, de exemplu, în narațiunea matematică a lui David Hilbert prin medierea „stării de geometrie” (Suceavă, 2013, p. 163). Astfel se însinuează „valoarea umanistă a experienței matematice” (Suceavă, 2013, p. 176), așezată pe efectele de „vizualizare” și „reprezentare”, care devin funcționale în studiul contemporan al „ideii de curbă”. Căci „faptul că putem controla scufundarea unui spațiu într-un alt spațiu, pe care l-am numit ambient, uitându-ne la invarianții de curbă” (Suceavă, 2013, p. 186) generează un mecanism intrinsec al jocului invarianților care „poartă cu ei un adevărat ADN al formei” (Suceavă, 2013, p. 187). În siajul narațiunii „fondatoare” a lui Poincaré, naratorul din „Memorii” devine un „căutător de esențe”, pentru care „principiile, faptele cu un caracter de generalitate în cadrul logic al unui domeniu, conceptele fundamentale” îmbracă „structura unor teorii, viziunea, acoperirea temelor. În spatele lucrurilor care se repetă se află structura, principiul care generează, invariantul” sau, altfel spus, pot fi decupate „structuri iterabile, recognoscibile” (Suceavă, 2013, p. 196). Mecanisme de două tipuri de memorie se juxtapun, ca într-un perpetuu puzzle al oglinzilor – memoria „matematică”, validată prin narațiunile fondatoare, de legitimare ale formării matematice, și cea a Istoriei personale, „purtătoare” a mărcilor individual-culturale, care invadează spațiul mnemonic al scriiturii. Ambele proiectează în discursul confesiv invariantele bi-direcționale ale identității scripturale, un construct identitar cu o viziune particulară de înțelegere a Lumii, fie ea imediată sau metamorfozată ficțional:

În toamna lui 1985, am urmărit cu amărăciune cum centrul vechi al Târgoviștei a fost dărâmat, casă după casă. Într-o seară m-am uitat ceasuri în șir cum cad zidurile. Erau ziduri groase, de cărămidă, în care mortarul se transformase în nisip și din care igrasia risipa în aer un miros ranced. Astfel de scene trec în tine, se depun în straturi succesive și distincte ale memoriei și ajung să te urmărească, să-ți răsară în minte atunci când tu locuiești de mult într-o altă lume și te ocupi cu alte lucruri. Te urmăresc chiar și atunci când ai vrea să fii altceva. Și adevărul e că nu poți fi altceva atâta vreme cât porți cu tine această memorie care e premisa și substanța felului în care tu înțelegi lumea (Suceavă, 2013, p. 214).

Estetica non-euclidiană a invarianților, cea care ar valida viziunea esențializatoare din narațiunea matematică sau cea ficțional-literară, devine „proiect de creație” în construcția romanească a lui Bogdan Suceavă (*Venea din Timpul Diez; Miruna, o Poveste; Noaptea când Cineva a Murit pentru Tine*), modelând o grilă de lectură *diferită* a textului literar și reflectând, în egală măsură, în spațiul receptării critice, *schimbarea de paradigmă* propusă de noile teorii ale morfogenezei, găzduite în spațiul epistemologic al postmodernității. Câștigurile de interpretare vin dinspre configurarea unei viziuni aparte asupra „gândirii creatoare”, care operează acum cu omotetii fragmentare și auto-generante (în sensul definit de Benoît Mandelbrot) pentru a da naștere unui construct ficțional în care fragmentul inculcă potențialitățile Întregului, într-o procesualitate diferențiată a dinamicii creatoare. Strategiile narative asumate de către Bogdan Suceavă, în descendența „privirii” matematice asupra Lumii recuperate confesiv în „Memorii”, convertesc „micro-istoriile” din spatele fiecărui personaj românesc în „decupaje” discursive care reflectă diferențiator și omotetic armonia universului creat, ca într-un joc al oglinzilor paralele, acestea implicând, la rândul lor, cele două elemente – pivot ale auto-generării fragmentare devenite mecanism de așezare în discurs literar: „punerea în formă” și „ieșirea din formă.” În opinia lui José Antonio Maravall, „la microhistoria es un conocimiento de discontinuidades que se repiten” (apud Sánchez, 1993, p. 215), astfel încât juxtapunerea lor rizomatică configurează

rather of an underlying field whose interactions *produce* both objects and space. It further implied (and this was perhaps its most important consequence for literature) that there is no exterior, objective viewpoint from which to observe, for one is always already within the field, caught in and constituted through the very interactions that one is trying to describe (Hayles, 1990, p. XI).

Perspectiva de analiză a unui Jacques Derrida sau Paul de Man asupra interstițiilor discursive valorifică, în spațiul receptării textului literar, aspecte ale dinamicii non-liniarității formelor definite în studiile lui Mitchell Feigenbaum, Edward Lorenz, Poincaré sau Benoît Mandelbrot, generând

patterns of extreme complexity, in which areas of symmetry are intermixed with asymmetry down through all scales of magnification. For researchers in this branch, the important conclusion is that nature, too complex to fit into the Procrustean bed of linear dynamics, can renew itself precisely because it is rich in disorder and surprise (Hayles, 1990, pp.10-11)

Mecanismul intern al „dimensionalității crescânde” („increased dimensionality” în termenii lui Hayles - Hayles, 1990, p.12-13) este asociat, în romanele lui Bogdan Suceavă, unei „plonjări” în Istoria individuală a fiecărui personaj, ceea ce validează construcția omotetică a romanului, marcat de simetrii textual-recursive ale palierelor structurante, altfel spus, un sistem complex, dinamic, non-liniar și interrelaționat (ca să parafrăzăm definiția textului literar în viziunea lui N. Katherine Hayles). Generarea „formelor” ficțional-narative, Istoriile reprezentative suprapuse în virtutea reproducerii „în abis, prin diferențe, a autosimilarelor” sau „creșterea prin amplificare / diferențiere”, inițiind, „fără a-și pierde identitatea, forme și conținuturi nonidentice” (Patapievic, 2005, p. 288) fundamentează structural construcția narativă literară sub umbrela unei strategii textuale, acum redefinite în sensul accentuării „efectului de non-liniaritate” – „punerea în abis.” Amintim că analiza acesteia, re-legitimată drept mecanism non-liniar (fractal) al obținerii autosimilarității textuale², este realizată de Elisabeth Sánchez, care, pornind de la interpretarea dată de către Stephanie Sieburth romanului lui Clarín, *La Regenta*, constată că orice formă de auto-spectralitate textuală poate fi un indiciu al unui mecanism fractal de auto-generare a textului literar, bazat pe primatul non-liniar al autosimilarității reflexive. Având ca punct de plecare cazul particular al romanului scriitorului spaniol de secol XIX, criticul își organizează demersul într-o pledoarie teoretică asupra conceptului de „text literar fractal”, construit ca spațiu multispectral al combinatoricii auto-reflexive. Eșafodajul interpretativ pornește de la definiția pe care Stephanie Sieburth, pe linia lui Lucien Dällenbach, o atribuie procedurii „mise en abîme” - „a textual segment which constitutes a microcosm, a schematic, condensed version, of the entire text as macrocosm” (apud Sánchez, 1992, p. 259), „whose complexity is best approached (though never fully comprehended) by viewing it as self-similar (not self-same) across levels” (apud Sánchez, 1992, p.259). Construcția romanească reflectă, în această abordare, un „uncontrollable dialogue of reflecting segments”, convertit la nivelul spațiului enunțării discursive, într-o „continual dialectic of diversity and similarity, and the freedom of juxtaposition resulting from the breakdown of the text’s linearity”, ceea ce face ca romanul *La Regenta* și, prin extensie considerăm noi, orice text literar „gândit non-liniar” (pentru a sublinia nota de specificitate a

² În contextul criticii românești actuale, această perspectivă a fost propusă de noi, dar în sensul unei încercări de re-lectură a textului poetic prin filtrul non-liniarității de tip fractal – fundamentele teoretice se regăsesc în volumele publicate anterior în anul 2011 – *Fractalitatea și discursul literar. Ipoteze ale unei noi teorii a receptării*, Ed.Europlus, Galați, și *Poetica fractală și re-lectura poemului eminescian Memento mori*, Ed.Europlus, Galați.

„proiectului creator” al lui Bogdan Suceavă), să devină „a constantly changing body, whose meaning is never static and determinable, but always being created and dissolving as different segments are juxtaposed.” (Stephanie Sieburth apud Sánchez, 1992, p. 259). Mai mult, Elisabeth Sánchez asociază mecansimul auto-spectralității non-liniare (fractalice) cu cel de-al doilea tip de „mise en abîme” propus de Dällenbach, cel al „reflecției repetate” :

The *mise en abyme*, as defined by Dällenbach and reinforced by the specular metaphor, appears to denote the infinite return of identical forms; in this formal regularity it seems to be more comparable to such bizarre human inventions as the Koch curve or the Menger sponge (both fractal ancestors) (Sánchez, 1992, p. 259).

„Metafora spiralei”, în opinia lui Elisabeth Sánchez, contribuie, în romanul *La Regenta*, la realizarea unui trop specific al ordonării / diseminării narative, prin care se oglindesc segmentele inter-spectrale ale narațiunii, adică versiunile narative ale poveștii, care, la rândul lor, se repetă cu variații până la a scăpa de sub autoritatea istoriei primare, eludând controlul naratorului și generând asociații imprevizibile într-o permanentă generare de sens. Același mecanism intern este identificabil și în romanul lui Bogdan Suceavă, *Miruna, o Poveste* :

Din pricina asta a trecut în ea o întreagă lume și a devenit moștenitoarea unui regat aparte, din care nici până astăzi nu a uitat nimic. Istorisirile se plăsmuiau aievea în mintea ei și bunicul nostru Niculae Berca a fost nevoit, în cele două veri ce au urmat, să-i drămuiască sau să-i schimbe poveștile pe care le știa și încă ceva pe deasupra, spre oglindirea vârstelor ei. Poveștile sporeau unele din altele, deveneau tot mai multe și tot mai complicate, așa încât Miruna era în fiecare zi cufundată într-un ocean nemaivăzut. (...) În cele din urmă, Miruna a ajuns să gândească lumea în tiparul basmelor și a trăit vreme de câțiva ani într-un univers plin de fantastic. [...] În lumea poveștilor lucrurile se amestecă și cel mai mult se amestecă timpul, așa că Miruna avea înaintea ochilor minții bătăliile lui Ștefan cel Mare ca și cum le-ar fi văzut întocmai, alături de isprăvile voinicului Greuceanu și de cântecul păsării de argint, toate suprapuse aceluiași decor” (Suceavă, 2017, pp. 9-10).

Într-un articol ulterior, din 1996, în care analizează funcția tropului „spiralei” în *La Regenta*, Elisabeth Sánchez consideră că structura auto-reflexivă a scriiturii poate fi asumată non-liniar, drept rețea inter-conectată de unități „discrete, diferențiate, ordonate ierarhic”, plasate la nivele textuale autosimilare:

All elements in the novel are part of a network of relations and not entities complete in themselves. Characters are shown to be merely particular instances of recurring patterns, while the text can be seen to break up into mutually reflecting segments which, like the characters, participate in an interrelated whole. I realize, of course, that all literary texts are networks of relations, but (...) *La Regenta* invites us to become aware of its reflexive structure as well as of the relational nature of its characters (Sánchez, 1996, p. 6).

Un alt roman, *Pedro Páramo* al lui Juan Rulfo, mediază studiul critic al non-liniarității structurale prin actualizarea, în subtextul scriiturii, a „punerii în abis” ca metaforă denudând auto-spectralitatea textuală de tip fractal:

In such a novel as *Pedro Páramo*, where boundaries dissolve and imagined wholes break up into fragments that echo each other and one another without ever quite connecting (except, perhaps, in the mind of the reader), the notion of fractal spaces - spaces that lie in the interstices of our thought categories - is made to order. We might say that Rulfo has produced an artistic object that looks very much like a fractal in its unwieldy surface structure, and that he has intentionally increased the complexity of his work by first

breaking the story into bits and pieces, which in turn may contain smaller, self-similar bits and pieces, and then ordering the segments in such a manner that they reveal much more about his story, and in fewer words, than a traditional sequential ordering would. Whereas it is possible to view the novel as a mosaic to be pieced together, or as a broken mirror, I prefer the metaphor of the fractal, precisely because it brings the idea of the mirror into play by inviting readers to look for recursive symmetry, at the same time that it suggests a comparison with the mosaic, whose fractured pieces readers must reorder one by one if they hope to discover a recognizable form hidden within fragments (Sánchez, 2003, p. 232).

Chiar și într-un roman al „fluxului de conștiință” precum *Doña Inés*, publicat în 1925 de Azorín, Elisabeth Sánchez identifică structuri auto-recursive asociate unui mecanism inerent al „spiralei” narative, ce are ca rezultat configurarea unei „cosmo-viziuni personale”:

Whether we are attempting to represent our diachronic movement through the text or our synchronic overview of its parts, we always must do so by imagining or drawing *forms in space*, and, as we have seen, the form that best captures the temporal doubling (the spiral) is much more complex than it first seemed. It is more complex because we have become aware that it is possible to focus on different aspects or levels of the text and to chart their behavior over time. When we recognize the correspondences in behavior between the parts and levels (the repetitions with variations), we return to a synchronic reading. In this we are very much like the fractal geometricians who likewise have shifted their attention to consider what is going on between scale levels (Sánchez, 1993, p. 203).

Dincolo de aceste modele de re-lectură ale scriiturii narative, realizate în sîajul unei perspective non-euclidiene de „punere în discurs”, reținem conceptul non-liniar al „interstițiilor nonbinare” („the nonbinary *inbetween*”) pe care îl propune Alice Fulton în studiul său publicat în 1999, *Feeling as a Foreign Language: The Good Strangeness of Poetry* (Graywolf Press), pe care îl asociem modelului mandelbrotian al *cascadei ascendente* (co-relaționat cu „imaginele curbei” despre care glosează Bogdan Suceavă în „Memorii”), un mecanism cosmogonic al „aglutinărilor succesive”. După cum afirma Cesàro, citat de Mandelbrot,

această similitudine între întreg și părțile sale, chiar infinitezimale, este cea care ne face să considerăm curba lui von Koch ca pe o curbă într-adevăr minunată în familia curbilor. Dacă ea ar fi înzestrată cu viață, nu ar fi posibilă trecerea sa în neant decât dacă am suprima-o dintr-o dată, căci altfel ea ar renaște fără încetare din profunzimile triumfiurilor sale, ca și viața în univers (apud Mandelbrot, 1998, p. 37).

Sau, prin translație în spațiul ficțional al scriiturii lui Bogdan Suceavă, tropul „cascadei ascendente” se insinuează drept vector fundamental al scriiturii în *Miruna, o Poveste*:

Atunci când istorisea el, faptele păreau să se închege de la sine, iar bunicul părea că se ridică deasupra istoriei și o privește din înalțuri și, după ce o cuprindea cu privirea, așeza episoadele și toate detaliile într-o ordine care te ținea cu sufletul la gură și care semăna coborării unui șoim din înalțuri. (...) Întorcea ziarul de la prima la ultima pagină ca să citească despre istoria de acum, unde vremea se simțea zbătându-se în matca ei. De fapt, atunci se stârneau alte povești și timpul se dădea repede înapoi până la vremea când noi, Miruna și Traian, vedeam cu ochii lui, schimbam locurile și el era cel care începea să povestească și avea vârsta noastră de la ceasul basmelor” (Suceavă, 2017, pp.12, 14)

Deosebit de ofertantă ni se pare această abordare a romanelor lui Bogdan Suceavă, perspectivă ce va fi dezvoltată în articole viitoare și legitimând, în egală măsură, condiția

creatorului de literatură pentru un matematician care „gândește” lumea în esență și care, atunci când

falls upon mental ground sensitive to it, the result in the creator's mind is a disequilibrium flux of wondering, uncertainty, and wholeness which allows the material being worked with (...) to amplify subtleties, bifurcate to new planes of reference, and form feedback loops among different planes in a process which selforganizes a form to embody the nuance. Our usual patterns of thought organize themselves around their limit cycles. Asked to make form out of a complex mass of material or to solve a problem, the mind's typical response is to formulate a reductionist or organizationally closed structure rather than letting the material self-evolve out of the fractal dimensions of nuance as a creator would. (Briggs & Peat, 1989, p.195)

Referințe:

- Bako, A. (2023). *Ce este geocritica. încercare de tipologie narativă românească* [What is Geocritic? An Essay on Romanian Narrative Typology]. In *Incursiuni în imaginar* (14). 239-269. DOI:10.29302/InImag.2023.14.12.
- Briggs, J., & Peat, D. (1989). *Turbulent mirror: An illustrated guide to chaos theory and the science of wholeness*. New York: Harper&Row.
- Fulton, A. (1999). *Feeling as a foreign language: The good strangeness of poetry*. New York: Graywolf Press.
- Hayles, K. (1990). *Chaos bound: Orderly disorder in contemporary literature and science*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Kaufmann, J.-C. (2004a). *Ego: Pour une sociologie de l'individu* [Ego: Toward a sociology of the individual]. Paris: Armand Colin.
- Kaufmann, J.-C. (2004b). *L'invention de soi: Une théorie de l'identité* [The invention of the self: A theory of identity]. Paris: Armand Colin.
- Mandelbrot, B. (1998). *Obiectele fractale: Formă, hazard și dimensiune* [Fractal objects: Shape, hazard, dimension], traducere de Florin Munteanu. București: Nemira.
- Nyman, J. (2009). *Home, identity, and mobility in contemporary diasporic fiction*. Amsterdam: Editions Rodopi B.V.
- Patapievici, H.-R. (2005). *Cerul văzut prin lentilă* [Watching the sky through lens]. Iași: Polirom, 2005.
- Sánchez, E. (1992). *La Regenta* as fractal. *Revista de Estudios Hispánicos*, 26, 251-276.
- Sánchez, E. (1993). Spatial forms and fractals: A reconsideration of Azorín's *Doña Inés*. *Journal of Interdisciplinary Literary Studies: Innovative Approaches to Hispanic Literature*, 5(2), 197-220.
- Sánchez, E. (1996). Order/disorder and complexity in *La Regenta*: A case for spiraling outward and upward. *South Central Review: The Journal of the South Central Modern Language Association*, 13(4), 5-17.

- Sánchez, E. (2003). The fractal structure of *Pedro Páramo*: Comala, when will you rest?. *Hispania*, 86(2), 231-236. DOI: 10.2307/20062833
- Suceavă, B. (2013). *Memorii din biblioteca ideală* [Memoirs from an ideal library]. Iași: Polirom.
- Suceavă, B. (2017). *Miruna, o poveste* [Miruna, a fairytale]. Iași: Polirom, 2017.